

Bireysel Araştırmada Eleştirel Arkadaşlık

Bülent ALAN*

Hanmyrat SARIYEV**

Hatice Ferhan ODABAŞI***

Atıf için:

Alan, B., Sarıyev, H., & Odabaşı, H. F. (2021). Bireysel araştırmada eleştirel arkadaşlık. *Journal of Qualitative Research in Education*, 25, 325-343. doi: 10.14689/enad.25.14

Öz: Bu çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan bireysel araştırmada eleştirel arkadaş kavramı açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Eğitim alanında sıkça kullanılan bireysel araştırma, öğretmen ve öğretmen adaylarının uygulamalarını analiz etmelerine yardımcı olan sistematik bir sorgulama yaklaşımıdır. Batılı ülkelerin akademi camiasında yaygın olarak kullanılmakla birlikte Türkiye’de nispeten yeni tanınan bireysel araştırma yönteminin temel amacı araştırmacının kendisinde ve kendi öğretmenlik uygulamalarında kişisel gelişim ve değişim sağlamaktır. Çalışmanın ilk bölümünde, bireysel araştırmacının kısa bir gelişim sürecinden ve bu araştırmacının diğer nitel yöntemlerden ayrılan özelliklerinden bahsedilmektedir. Ardından bireysel araştırmacının temel özelliklerinden biri olan işbirlikli çalışma sürecinde eleştirel arkadaş kavramının önemi açıklanmıştır. Eleştirel arkadaş, bireysel araştırmalarda araştırmacıya sistematik olarak veri sağlayan ve araştırmacının geçerlilik ve güvenilirliğini artıran güvenilir iş arkadaşlarıdır. Araştırmacının kendisini tek başına değiştirmesi zor olduğundan, eleştirel arkadaşlar sordukları düşündürücü sorular ve getirdikleri yapıcı ve gerçekçi eleştirilerle araştırmacının mesleki gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu anlamda, eleştirel arkadaş seçimi araştırma sürecini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Bu çalışmanın son bölümünde bireysel araştırma süreci için gerekli olan eleştirel arkadaş seçiminde dikkat edilecek hususlar ele alınmıştır ve “nasıl bir eleştirel arkadaş” sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel araştırma yöntemi, eleştirel arkadaş, nitel araştırma

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 08.03.2019

Düzeltilme Tarihi: 11.09.2019

Kabul Tarihi: 03.12.2020

© 2021 ANI Yayıncılık. Tüm hakları saklıdır.

* Sorumlu Yazar: Bülent Alan, Anadolu Üniversitesi, Türkiye, balan@anadolu.edu.tr

** Hanmyrat Sarıyev, Anadolu Üniversitesi, Türkiye, hmyrat1508@gmail.com

*** Hatice Ferhan Odabaşı, Anadolu Üniversitesi, Türkiye, fodabasi@anadolu.edu.tr

Giriş

Tür ve yöntem olarak oldukça yeni ve gelişmekte olan bireysel araştırma üç ana paradigmadan; öğretmen araştırması, yansıtıcı uygulama ve eylem araştırmasından etkilenmiş ve 1990'ların başlarında yeni bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Loughran, 2004). Bireysel araştırmanın gelişimi için ilk adımlar 1992'de Amerikan Eğitim Araştırmaları Derneği'nin (AERA), bireysel araştırma konusunda alan uzmanlarının ortak çalışmalarını içeren ilk oturumunda gerçekleştirilmiştir. Bu oturum, öğretmen araştırması, yansıtıcı uygulama ve eylem araştırması alanlarının uzmanlarının da ilgisini çekmiştir. 1993 yılında, AERA Özel İlgi Grubu (SIG), Öğretmen Eğitimi ve Uygulamalarının Bireysel Araştırmasını (Self-study of teacher education practices S-STEP) kurmuştur ve bu bireysel araştırmanın temellerinin sağlamlaştırılması adına önemli bir gelişme olmuştur (Hamilton ve Pigennar, 1998). 1996 yılında İngiltere'de yapılan ilk uluslararası First Castle Konferansı dört kıtadan gelen seksen katılımcıyla bireysel araştırmanın gelişimi için önemli bir katkıda bulunmuştur. Her iki yılda bir yapılan Castle Konferansları 2018 yılında on ikinci buluşmasını Hailsham yakınlarındaki Herstmonceux Castle, East Sussex, İngiltere'de gerçekleştirmiştir. Bunun yanında, 2005 yılında yayım hayatına başlayan Studying Teacher Education isimli uluslararası hakemli dergi bireysel araştırmaların gelişimine katkı sağlamaktadır ve sadece bireysel araştırmaları yayınlamaktadır. Ayrıca, Teaching and Teacher Education ve Journal of Curriculum Studies dergileri de bireysel araştırma alandaki gelişmeleri düzenli olarak takip etmektedir.

Bireysel araştırma esasen "bireyin kendisini yorumlayıp açıkladığı bir çalışmadır" (Samaras ve Freese, 2006, s.12), ya da en basit tanımıyla bireyin kendisini araştırmasıdır (Pinnegar ve Hamilton, 2009). Bireysel araştırmada araştırmacı kendisini ve eylemlerini bir araştırma konusu olarak incelemekte ve eylemlerinin ve uygulamalarının altında yatan gerçekleri ortaya çıkarmaktadır. Samaras ve Freese'e (2006) göre bireysel araştırma sayesinde araştırmacılar ve öğretmen eğitimcileri o tarihe kadar okudukları metinleri, yaşadıkları deneyimleri, tanıdıkları insanları ve sahip oldukları fikirleri eleştirel bir süzgeçten geçirip inceleyebilmekte ve böylelikle belli "bir durumu gerçekçi biçimde yeniden anlamlandırabilmektedirler" (Loughran ve Northfield, 1998) s.7). Bireysel araştırmalar bireyin (araştırmacının, öğretmen eğitimcisinin ve öğretmenin) kendisini (özünü) kendisi tarafından araştırmasını sağlayarak yeterliliğini de geliştirmektedir. Bireyin kendi uygulamalarını daha geniş, derinlemesine ve farklı bakış açılarıyla anlamasını ve nihayetinde kişisel ve mesleki gelişim ve dönüşüm sağlamasını amaçlamaktadır.

Yansıtıcı uygulama bireysel araştırmayı etkileyen en önemli yaklaşım olmuştur. Yansıtıcı uygulama sayesinde öğretmenler kendi uygulamalarını araştırma problemi olarak belirleyebilmeye başlamışlardır. Böylece kendi öğretim deneyimlerinin yansıtmasını yaparak yansıtıcı araştırmacı olmuşlardır (Schön, 1987). Bu yüzden bireysel araştırmada araştırmacı ve eğitimcinin rolleri birbirine geçerek ayrılmaz bir hal almaktadır (Alan, 2016).

İlk First Castle uluslararası konferansının rapor ve sunumlarını değerlendiren Barnes (1998), bireysel araştırmanın diğer nitel araştırma türlerinden ayrılan üç temel özelliğini yeniden anlamlandırma, iş birliği ve açıklık olarak vurgulamıştır. LaBoskey (2004), Barnes (1998) tarafından belirlenen bu üç özelliği daha da genişleterek bireysel araştırmanın beş temel özelliğini sıralamıştır. Buna göre, bireysel araştırmalar bireyin kendi girişimiyle başlatılır, iyileştirme odaklıdır, etkileşimlidir, çoklu veri toplama araçlarından yararlanır ve inandırıcılığı sağlamak için geçerli örnek tabanlı veriler sunar. Bireysel araştırma bağlamında örnek tabanlı geçerlilikten kasıt araştırmanın sağlamlığı ve doğruluğudur, diğer bir ifadeyle şeffaflığıdır. Araştırma verilerinin, verilerin bulguya dönüştürülme yöntemlerinin, veri ve bulgular arasında kurulan bağların ve yapılan yorumların görünür kılınması araştırmacının görevidir. Çünkü araştırmanın “geçerliliğine karar verecek olanlar okuyuculardır” (Pinnegar ve Hamilton, 2009, s.99).

Araştırma sürecinde iş birlikli etkileşimler önemli rol oynamaktadır. Araştırma geçerliliği dürüstlüğe ve güvenilirliğe dayalıdır. Güvenirliği sağlamak adına araştırmacı, bulguları nasıl elde ettiğini, analizleri nasıl yaptığını, değişim ve dönüşümü ne şekilde deneyimlediğini kanıt sunarak ayrıntılı bir biçimde açıklamalıdır (Feldman, 2003). Sistemik bir araştırma süreci olan bireysel araştırmalarda gerçekleştirilen etkinliklerin, yaşanan deneyimlerin ve elde edilen bulguların şeffaflıkla paylaşılması bir zorunluluktur (Brandenburg, 2008; Samaras, 2011). Bireysel araştırmada şeffaflık ve inandırıcılık araştırmacının sistemik veri çeşitlendirmesine gitmesi ve bunun yanında bireysel araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve “eleştirel arkadaşlar” olarak adlandırılan dış denetçilerin ortaya konan bulguları analiz etmesi gibi farklı yöntemlerle elde edilebilir (Mishler, 1990).

Vanassche ve Kelchtermans’a (2015) göre bireysel araştırmanın odak noktası bireyin kendi uygulaması olduğundan öncelikli olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılır. Pinnegar ve Hamilton (2009) da bireysel araştırmayı nitel araştırma metodolojisi içerisinde konumlandırmaktadır (s.68) ve post-modern deneyimlerin daha ziyade post pozitivist yaklaşım ve metodolojilerle yorumlandığını ifade etmektedir. Diğer taraftan Mena ve Russel (2017) ise bireysel araştırmalarda amaca bağlı olarak pozitivist yöntemler dahil çok farklı veri toplama yöntemlerinden yararlanılabileceğini ve bunlar arasında “gözlem, görüşme, anket, doküman analizi, günlük, saha notları, blog, gönderi, tweet ve e-posta” (s.109) örneklerini vermektedir.

Bireysel araştırma sürecinin teorik ve pratik boyutlarını değerlendiren Hawley ve Hostetler (2017) bireysel araştırmanın beş temel özelliğini yöntemde dikkat edilmesi gereken unsurları da belirterek listelemiştir. Bu özellikler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

Bireysel Araştırmada Beş Özellik (Hawley ve Hostetler, 2017, s.85)

Araştırmanın Özellikleri	Yöntem için Öneriler
1. Bireysel araştırma araştırmacının kendi uygulamalarına odaklanır, bağlam odaklıdır, araştırmacının kendi inisiyatifi ile başlatılır ve gelişim amaçlıdır (Samaras, 2011; Vanassche ve Klechterman, 2015).	Araştırmanın odağı ve soruları uygulamalarınızı merkeze almalıdır.
2. Bireysel araştırma nitel araştırma yöntemlerine öncelik verir (Vanassche ve Klechterman, 2015).	Araştırmanın odağında birey ve uygulamaları olduğu için veri toplama ve analizinde nitel tanımlamalar ve anlatılar önemli bir yere sahiptir.
3. Bireysel araştırmanın temelinde eleştirel arkadaşlar ve iş birlikli etkileşimler yer almaktadır (Samaras, 2011; Vanassche ve Klechterman, 2015).	Nepotizmin engellenmesi, araştırmanın güçlendirilmesi, yaşanan deneyimlerin yeniden anlamlandırılması ve derinlemesine öğrenilebilmesi için eleştirel arkadaşlar kullanılmalıdır.
4. Araştırmanın inandırıcılığının sağlanması ve geçerlilik kazandırılması için gerçek ve somut uygulama örneklerinden yararlanılarak şeffaf ve sistematik bir araştırma yürütülür (Samaras, 2011; Vanassche ve Klechterman, 2015).	Verilerin toplanması, analizi ve raporlanması süreçleri ile eleştirel arkadaş toplantılarının sistematik olarak nasıl gerçekleştiği açıkça belgelendirilmelidir. Çalışmadan sonuçlar çıkarabilmek için gerçekleştirilen uygulamalara yönelik zengin açıklamalara gereksinim vardır.
5. Bireysel araştırma bilgi üretmeye yöneliktir ve bu bilginin eleştirel arkadaşlarla karşılıklı ve birlikte öğrenebilmek adına paylaşılması gerekir (Samaras, 2011).	Çalışmanızdan zengin çıkarımlar yaptığınız ve kelimeleri sözel veya yazılı bir forma çevirmek için yoğun bir bilişsel çaba harcadığınız için ("çalışmanızdan ne öğrendiğiniz?" sorusunu yanıtlarken) çalışmanızı ve bulgularınızı meslektaşlarınızın da yararlanabilmesi için onlarla paylaşmalısınız.

Bireysel Araştırmada Eleştirel Arkadaşın Önemi

Bireysel araştırmalar, öğretmen ve öğretmen eğitimcilerinin kendi uygulamalarını geliştirmesi ve deneyimlerini analiz etmeleri için etkili bir yöntemdir. Bunun dışında, bireysel araştırmalar kişinin kendi uygulamalarını kuramsal bir çerçeveye oturtmasını da amaçlamaktadır. Bireysel araştırmaların temel hedefi, öğretmen eğitimcilerinin daha nitelikli öğretmen adayları yetiştirebilmek adına neler yapabilecekleri konusunda

mesleki farkındalık yaratmaktır (Loughran ve Northfield, 1998; Kosnik, Beck, Freese ve Samaras, 2006; Samaras, 2011). “Eleştirel arkadaş” ya da “eleştirel meslektaş” fikri ilk olarak 1975’te Stenhouse tarafından, “iş ortağı / ortak” nitelendirmesiyle eylem araştırmasında öğretmen-araştırmacı ile birlikte çalışabilen ve tavsiyelerde bulunan bir kişi olarak önerilmiştir (Kember vd., 1997). Eylem araştırmasında eleştirel arkadaş kendisini bir danışmandan çok araştırmacı ya da öğretmenin “arkadaşı” olarak görür (Kember vd., s.464).

Bireysel araştırma yansıtıcı düşünme, eylem araştırması ve öğretmen araştırması yöntemlerinden evrilmiştir (Loughran, 2004). Bu nedenle, eleştirel arkadaş kavramı bireysel araştırmaların en temel özelliklerinden biridir. Pinnegar ve Hamilton (2009) bireysel araştırma sürecini diğer nitel yöntemlerden ayıran iki temel farkın araştırmacının ontolojik duruşu ve diyalog olduğunu söylemektedir. Bireysel araştırmalarda “birey” ve “ben” kavramı çok önemli olsa da onu diğer nitel yöntemlerden ayıran en temel fark süreç içinde araştırmacı ve eleştirel arkadaş arasında gerçekleşen diyaloglardır (Alan, 2016; Craig, 2009; Pinnegar ve Hamilton, 2009). Başka bir biçimde ifade edilecek olursa bireysel araştırma isminin çağrıştırdığının aksine araştırmacının kendi başına gerçekleştirdiği bir süreç değildir. Aksine araştırmacının karşılıklı diyalog yoluyla kendini daha iyi anlayabilmesine yardımcı olacak arkadaşlara ve iş birliğine gereksinimi vardır. Böylece araştırma daha da güçlenir ve geçerlik kazanır (Samaras ve Freese, 2009).

Araştırmacılar eleştirel arkadaşlar yoluyla karşılıklı yarar, destek ve güven atmosferinin tesis edildiği bir ortamda inançlarını, uygulamalarını ve aynı zamanda öğretmen kimliklerini iş birliğine dayalı sorgulama, yansıtma ve diyalogla yeniden yapılandırır ve anlamlandırır (Fuentealba ve Russell, 2016; Samaras ve Freese, 2009). Araştırmacının bireysel araştırmadan elde edeceği kazanımlar veya öğrenimler büyük oranda kişiye özgü olabilir ancak bireysel araştırmacının kendisi kesinlikle iş birliğine dayalı bir çalışmayı gerektirir ve bu nedenle Loughran ve Northfield (1998) bireysel araştırmayı “ortak bir macera” olarak adlandırmaktadır. Bu ortak macerada katılımcılar –eleştirel arkadaşlar- çıkarımlarını, karşılaştıkları problemleri ve durumları yeniden yorumlar, önyargıları ortaya çıkarır ve araştırmayı birlikte yapılandırıp gerçekleştirerek bu maceradan ortak deneyimler elde ederler.

Kişinin tamamıyla nesnel bir biçimde kendi öz-eleştirisini yapabilmesi her zaman kolay değildir. Bireysel araştırmalarda da araştırmacılar kendi uygulamalarını nesnel bir şekilde incelemede, değerlendirmede ve yeniden yorumlamada zorlanabilmektedir (Loughran ve Northfield, 1998.) İşte bu nedenle problemlere ve olaylara tarafsız gözlerle bakabilen eleştirel arkadaşlara ihtiyaç duyarlar. Bireysel araştırma gerçekleştiren öğretmenler ve araştırmacılar araştırma sürecine ve bireysel uygulamalarına yoğun bir şekilde odaklandıklarında olaylara bazen yüzeysel bir biçimde yaklaşabilmekte ve yaşanan deneyimin altında yatan asıl gerçekleri göremeyebilmektedir. Bu bakımdan Loughran ve Northfield (1998) bireysel araştırmalarda araştırmacının kendi uygulamalarını, araştırma bulgularını ve

yorumlarını başkalarının eleştirisine ve yorumuna sunma konusundaki istekliliğini bireysel araştırmaların niteliğinin belirlenmesindeki temel ölçüt olarak değerlendirmektedir.

Başkalarıyla birlikte çalışma, bulguları bağımsız bir biçimde analiz edip yorumlama ve bunu açıklıkla yansıtmaya çalışmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini artıracaktır. Bunu sağlamanın en etkili yollarından biri de eleştirel arkadaşlardır. Bu nedenle güvenilir eleştirel arkadaşlar araştırmacıya öğretmenlik uygulamalarıyla ilgili dürüst ve yapıcı dönütler vererek araştırmacının mesleki gelişimine katkı sağlar (Alan, 2016). Bazen de araştırmacılar veya öğretmenler kendi öğretmenlik uygulamalarında değişikliğe gidip gitmemeleri konusunda veya bu değişikliklerin olumlu sonuçlar verip vermediğini anlamakta zorlanabilir. Eleştirel arkadaşın sağladığı sistematik dönütler sayesinde araştırmacı farklı bir bakış açısıyla, farklı bir mercekle altını inceler ve uygulamanın eleştirisini yapar. Eleştirel arkadaş uygulamanın başarılı olabilmesi için destek sağlamakta ve araştırmacının bir tür "savunuculuğunu yapmaktadır" (Costa ve Kallick, 1993, s.50).

Bireysel araştırma diyalog üzerine kurulu olduğundan farklılıklara saygı göstermeyi, onlara değer vermeyi, farklı veya zıt fikirlere sahip kişilere karşı hoşgörülü olmayı gerektiren ve herkesin fikrini açıklayabilmesini olanaklı kılan bir araştırma yöntemidir (Pinnegar ve Hamilton, 2009). Bu, araştırmacının araştırma sürecinde kendisi için farklı eleştiriler getirecek kişileri araması, fikirlerin geleneksel düşünce kalıplarının dışına çıkılarak ifade edilmesi ve farklı kimselerin seslerinin duyulması anlamına gelmektedir (Pinnegar ve Hamilton, 2009, s.89). Bu nedenle, bireysel araştırmaların eleştirel, nitelikli ve yapılandırmacı olması için eleştirel arkadaş süreçte dâhil etmek çok önemlidir. Eleştirel arkadaş mevcut uygulamaların gözden geçirilmesi, yeniden düşünülüp anlamlandırılması için destek olur ve böylelikle yapılandırmacı bir yaklaşım sağlar. Araştırmacı verileri, analizleri, yorumları ve uygulamaları ile ilgili iddiaları sorgulamak ve temellendirmek için eleştirel arkadaşla başvurur. Araştırmalarda eleştirel arkadaş, değerli bir veri ve analiz kaynağı olduğu kadar, aynı zamanda araştırmacıya eğitime yönelik kişisel anlayışlarının, düşüncelerinin ve gerekçelerinin geçerli olup olmadığını gösteren önemli bir kaynaktır. Bireysel araştırmalarda önemli bir unsur olarak eleştirel arkadaş, bilgiye ulaşma sürecinin diyalogla ve yapılandırmacı bir yaklaşım yoluyla gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır (Pinnegar ve Hamilton, 2009).

Diyalog yapısı gereği eleştiriye her zaman açıktır. Eleştiri, diyalogu sıradan bir konuşmadan ayırt eden en önemli faktördür. Bireysel araştırmalarda diyalog, fikirlerin temelini oluşturan, uygulamaların amacını ve araştırmacının ontolojik duruşunu ortaya çıkaran ve böylece gerçekleştirilen uygulamaların daha iyi analiz edilmesini sağlayan bir araçtır (Pinnegar ve Hamilton, 2009; Samaras ve Freese, 2009). Bu bağlamda, bireysel araştırma yoluyla araştırmacılar "sahip olduklarına inandıklarını görüşleri ile gerçekte yaptıkları" arasında bir tutarlılık olmadığını fark edebilmekte ve sınıflarındaki uygulamalarını yeniden gözden geçirme olanağı bulabilmektedir (Samaras, Freese,

2009, s.13). Hatta kimliklerimiz dahi iletişime geçtiğimiz kişiler ve onlarla kurduğumuz diyaloglarla şekillenmektedir (Coia ve Taylor, 2008). Bu nedenle, değişip dönüşülebilmek, “benlik” ve benlikle ilişkili diğer kimlikleri daha iyi anlayabilmek için bireylerin nitelikli ve eleştirel diyaloglar kurması, geçmiş deneyimleri yansıtması ve yeniden inşa etmesi gerekmektedir.

Diyalog, saygı çerçevesinde bireylere ve onların fikirlerine değer verilen ortamlarda gerçekleşir. Bu nedenle Watling, Hopkins, Harris ve Beresford, (1998) eleştirel arkadaşın rolünü sorgulama ve destek verme dengesini sağlamak biçiminde nitelendirmiştir. Benzer biçimde Pinnegar ve Hamilton (2009, s.90) da verimli ve faydalı bir diyalogun yolunun ortaya konulan düşüncelerin “hem sorgulanmasından hem de desteklenmesinden” geçtiğini savunmaktadır. Cardetti ve Orgnero (2013) diyalogu bireysel araştırmalarda kayıt altına alındığında ve belgelendiğinde öğretmenler ve öğretmen eğitimcilerinin mesleki gelişimlerinde ve dönüşümlerinde etkili bir araç olarak görmektedir. Bu nedenle bireysel araştırma kapsamındaki diyalog veya söyleşiyi günlük yaşamda gerçekleştirilen ve bir gündemi bulunmayan konuşmalardan ayırt etmek gerekir. Katılımcıların söyleşi için önceden bir tartışma konusu belirlemesi, buna yönelik hazırlanması, sorular hazırlanması ve gerekli okumaları ve kendi yansıtmasını yapması söyleşiden en etkin faydanın elde edilmesini sağlayacaktır. East, Fitzgerald ve Heston, (2009) söyleşinin günlük konuşmalardan ayrılması için bir sistematığe dayanması gerektiğini belirtmektedir. Pinnegar ve Hamilton’a (2009, s.90) göre diyalog “sorgulama, eleştiri, kanıt sunma, yansıtma ve yanıt/karşılık” içerdiğinde bir söyleşi olarak kabul edilebilir.

Bu konuşmalarda veya söyleşilerde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus da tartışmaların kavgaya dönüşmesinin engellenmesidir. Çünkü Haigh’in (2005) de ifade ettiği gibi tartışmalar çoğu zaman yapıcı dönütler vermek ve mesleki gelişime katkı sağlamaktan ziyade katılımcıların değişime karşı direnç gösterdikleri, birbirlerini ikna etmeye çalıştığı ve sonuçta rasyonaliteden uzaklaştıkları kavgalara dönüşebilmektedir. Oysa karşılıklı saygı ve güven temelinde, ortak amaçları hem kendilerinin hem de meslektaşlarının mesleki gelişimlerine katkı sağlamak ve sürdürmek olan, fikirlerini dürüstçe ve yapıcı bir şekilde ifade etmekten ve eleştirilmekten çekinmeyen eleştirel arkadaşlar bu tür söyleşilerin ve tartışmaların yapılabileceği ideal iş arkadaşları olmaktadır. Eleştirel arkadaşlığı ve diğer arkadaşlık türlerini değerlendiren Gibbs ve Angelides (2008) bu ilişkilerin benzerliklerini ve farklılıklarını aşağıda Tablo 2’de özetlemektedir.

Bireysel arkadaşlıkta eleştirel arkadaşın görevi dönüt vermekle sınırlı değildir (Gibbs ve Angelides, 2008). Eleştirel arkadaş kavramını tanımlarken Gibbs ve Angelides (2008, s.221) bunu “mükemmel bir arkadaşlığın gerektirdiği görev ve yükümlülük gereği eleştiride bulunan, adil bir ilişki ve bir çeşit ahlaki muhakeme” olarak yapan kimse olarak görmektedir. Eleştirel arkadaş sonuçta bir tanıdık ya da ortaktan öte gerçek bir arkadaşdır. Bu insancıl doğası gereği eleştirel arkadaş bireysel araştırma sürecindeki ortak amaçları ve değerleri benimsemeli ve bunun yanında arkadaşlık kavramının

altında yatan temel özelliklerin, örtük sorumlulukların ve beklentilerin de farkında olmalıdır. En önemlisi bireysel araştırmadaki eleştirel arkadaş yalnızca bir “araç” değil, yakın arkadaşının gelişimi ve başarısı için çabalayan gerçek bir dosttur. Bundan sonraki bölümde bireysel araştırmada eleştirel arkadaşın sahip olması gereken özellikler ayrıntılandırılmıştır.

Tablo 2.

Eleştirel Arkadaşlar ve Arkadaşlık. Bir Karşılaştırma. Gibbs ve Angelides (2008, s.218).

	Swaffield, 2004	Aristoteles’in <i>Etik</i> (9 ve 10. bölümler) ve <i>Retorik</i> (2.4. bölüm) kitaplarında arkadaş
Roller	Kolaylaştırıcı, destekleyici, eleştirel, meydan okuyan.	Paylaşan, iyiliksever, danışman.
Davranışlar	Dinleyen, sorgulayan, geri bildirimde bulunan.	Övgüde bulunan, arkadaşta özellikleri ortaya çıkaran “ne kusurları eleştiren ne de olduğundan fazla gösteren”, dengeleyen, karşılıklı fayda sağlayan.
Bilgi ve Tecrübe	Deneyim ve konum (statü)	Fayda, memnuniyet ve mizah. Yetenekleri oranında diğerlerine faydalı olabilmek.
Beceriler	Verileri inceleyebilen, yorumlayan, belirli hedeflerle ilgisi olan.	Kısıtlı. Ne sorgulayıcı ne de kavgacı. Alay eden ve alay edilen olabilmeyi başaran.
Nitelikler	Güvenilir, açık yürekli, ortak değerlere sahip olan.	İstenilen faydayı elde edebilen, ortak değerlere sahip, arkadaşlıkta sadık olan.
İlişki biçimi	Müşteri-tedarikçi. Doktor-hasta. Süreç danışmanı.	Karşılıklı saygı. İlgi ve sevgi.

Nasıl Bir Eleştirel Arkadaş?

Bireysel araştırma süreci karmaşık ve hassas olduğundan, araştırmaya katılacak eleştirel arkadaşın seçimi de son derece önemlidir. Eleştirel arkadaş seçmek, öğrenme sürecinin nasıl gerçekleşeceğine, araştırma sürecinin nasıl işleyeceğine, araştırma ikliminin nasıl olacağına da karar vermek demektir. Eleştirel arkadaş seçiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Seçilecek arkadaşın belirli yeterlilikler ve özellikler taşıması ve bu özelliklerin dikkate alınması araştırma sürecini kolaylaştıracaktır. Bu anlamda, eleştirel arkadaş tıpkı bir katalizör gibi araştırma

sürecini etkiler, olumlu yönde araştırmacının hem kendisinin hem de öğrencilerinin değişimini tetikler ve nihayetinde araştırmacının mesleki uygulamalarına ve dönüşümüne katkı sağlar. Nitekim belirli maddelerin reaksiyona girebilmesi için belirli katalizörlere ihtiyaç duyduğu gibi, araştırmacı da değişip gelişebilmek için belirli özelliklere sahip olan eleştirel arkadaşına ihtiyaç duyar. Diğer bir ifadeyle gerekli özelliklere sahip olan eleştirel arkadaş mesleki dönüşüm ve gelişim sürecini kolaylaştırmaktadır.

Eleştiri, araştırmacının nitelikli bir gelişim süreci için elzemdir (Costa ve Kallick, 1993) ve bu nedenle temel amacı uygulamaların iyileştirilmesi olan bireysel araştırmacının ayrılmaz bir parçasıdır. Bireysel araştırma kapsamında gerçekleşen diyaloglardaki karşılıklı eleştiri uygulamaların analizinde ve yorumlanmasında kullanılır (Pinnegar ve Hamilton, 2009). Bu yüzden eleştiriler yargılamadan veya yıkıcı eleştiriden uzak olmalı ya da yalnızca karşıt fikir sunmaktan ibaret olmamalıdır. Eleştirel arkadaş tıpkı “şefkatli anne ve kuralcı baba” gibi, araştırmacının gelişimi adına gerektiğinde sert bir eleştirmen gerektiğinde ise nazik bir arkadaş rolünü eşit biçimde oynamalıdır. Bu bakımdan, akran değerlendirmesinden farklı olarak eleştirel arkadaş araştırmacının yalnızca zayıf yönlerine dikkat çekmekle kalmaz, aynı zamanda güçlü yönlerini de teşvik etmeye çalışır. Dolayısıyla, arkadaşın sunduğu eleştiri gerçek anlamıyla olumlu ve aydınlatıcı niteliktedir (Gibbs ve Angelides, 2008).

Genel olarak eleştiri kavramı insanlar tarafından olumsuz algılandığından eleştirel arkadaşın sorumlulukları ve kendisinden beklentiler araştırma öncesinde belirlenmelidir. Oryantal toplumlarda çoğu zaman eleştiri yargılamayla eş değer sayıldığından eleştirme süreci olumsuz yorumda bulunmak olarak algılanır. Eleştirinin yargılama olarak algılanması nedeniyle yaşanabilecek olası sorunları ve gerginlikleri önlemek amacıyla sürecin en başında eleştirel arkadaşın rolünün neler olduğu ayrıntısıyla ortaya konmalıdır. Her ne kadar Bloom eleştiriyi bilişsel sürecin “en üst basamağı olan değerlendirme” ile ilişkilendirse de (Costa ve Kallick, 1993, s.50) kültürümüzde arkadaş gibi olumlu çağırışı olan bir kavramı eleştiri gibi olumsuz çağırışım yapan bir kelimeyle kullanmak çelişki yaratabilir. Aslında “eleştirel arkadaş” kavramı kendi içinde bir zıt anlam taşımaktadır. Bununla birlikte, Immanuel Kant’ın tanımladığı “eleştiri” kavramı, orijinal anlamıyla yansıtıcı değerlendirme yöntemi şeklinde; “dogmatik olanın aksine herhangi bir konuya eleştirel bakış açısı sergileme” olarak tarif edilmiştir (Gibbs ve Angelides, 2008, s.217). Bu anlamda, eleştirel arkadaş araştırma sürecini durağandan dinamiğe doğru değiştirme gücüne sahip olan bir etkendir.

Eleştirel arkadaş araştırmacıya teşvik edici ve cesaretlendirici yorum ve destek sağlayabileceği gibi aslında adından da anlaşıldığı üzere araştırmacının düşünce ve inançlarını sorgulayan ve eleştiren yorumlarda da bulunur. Pinnegar ve Hamilton (2009) eleştirel arkadaşlık sürecinin ister şüpheli ister destekleyici biçimde olsun araştırmacının çok yönlü düşünmesine ve sonuç olarak araştırmacının daha sağlam temellere dayandırılmasına yardım ettiğini belirtmektedir. Güvenilir arkadaş (Samaras,

2011) olarak da tanımlanan eleştirel arkadaş düşündürücü sorular soran, düşüncülerini açık sözlülükle ve cesaretle söyleyen ve böylelikle araştırmacıya farklı bakış açıları kazandıran ve bunun yanında araştırmaya geçerlik de sağlayan iş arkadaşlarıdır (Costa ve Kallick, 1993; La Boskey, 2004). Bu anlamda, eleştirel arkadaş "sağlam bir dost" gibi davranır, zor sorular sorar, uygulamaların yeniden gözden geçirilip düzenlenmesini destekler ve mesleki gelişim deneyimine katılır. Dolayısıyla, eleştirel arkadaş hedeflenen amaçların ve gerçekleştirilen uygulamaların içeriklerini ve gerekçelerini anlamak için zaman ve çaba harcar.

Bireysel araştırmalarda araştırmacının "kendisi/özü" odak noktası olduğundan her türlü eleştiriye açık olması beklenir. Çünkü eleştirel arkadaş kendini bu sürece adanmış bir ortak, güvenilir bir danışman ve sadık bir dosttur. Diğer bir ifadeyle, araştırmacının Dewey'nin (1933) tanımlamasıyla aynı zamanda bir öğrenen olması araştırmacının "açık fikirli, samimi ve sorumlu" bir biçimde davranmasını da gerektirir. Bireysel araştırmalarda incelenen "öz", araştırmacının kimliklerden arındırılmış saf "benliğidir". Kimliğin karmaşık bir yapısı vardır ve farklı kimliklerimiz özümüzü şekillendirmektedir. Bireysel araştırmada araştırmacı onu şekillendiren kimlikleri, onu etkileyen sosyal ve kültürel etmenleri ortaya çıkarabilmeyi, bunları daha iyi anlayabilmeyi ve görünmeyeni görünür kılmayı amaçlamaktadır (Alan, 2016; Pinnegar ve Hamilton, 2009). Kimliklerin ve inançların benlik ve uygulamalar üzerinde büyük etkisi vardır.

Pinnegar ve Hamilton (2009) bireysel araştırma yapan öğretmenlerin aslında kendi ontolojilerinin öz-değerlendirmesini yaptıklarını ifade etmektedir. Araştırmacılar kendi çalıştıkları bağlamdan veriler toplayıp inceleyerek bir zamanlar okul ve sınıf duvarları arasında gizli kalan kendi bilinçsiz, saklı ve örtük uygulamalarını açığa çıkarabilmektedir. Böylece kendi pedagojik uygulamalarını değiştirip dönüştürebilmekte, yeni anlayışlar geliştirmelerine yardım edecek veriler sağlayabilmektedir. Bu dönüşümü sağlayabilmek ve bulguları ortaya koyabilmek için araştırmacıların iş birliği içinde çalışabilecekleri iş arkadaşlarına ya da mevcut fikirleri ve inançları sorgulayarak değişimin tetikleyicisi olabilecek eleştirel arkadaşlara gereksinimi vardır.

Swaffield'a (2007) göre eleştiri her ne kadar gerçek arkadaşlığa gölge düşürebilse de eleştirel arkadaşlık bağlamındaki "güven" etkili ilişkilerin ve özellikle eleştirel arkadaşlığın kurulmasında en belirleyici özelliktir. Eleştirel arkadaşlar arasındaki güven, kişisel yeterliliğe ve "sözleşmeye" dayanır (Gibbs, 2004). Eleştirel arkadaşlık daha ziyade bir "eleştirel tanışıklık/ahbablıktır" çünkü eleştirel "ilişki etkileşimseldir" ve eleştirel arkadaşlar "çalışmaya azami katkıyı sağlayabilecek" kişiler arasından seçilir (Gibbs ve Angelides, s.222). Ancak "eleştirel tanışıklık" ifadesi hassas bir kavramdır ve bireysel araştırma bağlamında bu tür bir ilişkide "güvenin" sağlanması ve sürdürülmesi zor olacaktır. Bu nedenle, içerisinde eleştiri ve güven dengesini barındıran ve daha insani bir terim olan "eleştirel arkadaşlık" doğru bir kavram ve kullanım olacaktır. Çünkü, eleştirel arkadaşlık karşılıklı saygı ve güvene dayanır. Başkalarına güvenmek değişime ve öğrenmeye açık olmak demektir. Güven bizi bazen savunmasız

bırakabilir. Ama aynı zamanda hem kendimize hem de başkalarına güvenmeyi öğretir. Kendi uygulamalarımızı anlamlandırabilmek ve yeni bilgiler üretebilmek için güven bize fırsatlar ve deneyimlerle dolu yeni kapılar aralar, eleştiriye ve farklılıkları kabullenerek yeni “benliklerimizin” oluşmasını sağlar.

Eleştirel arkadaşlık süreci iki yönlü bir süreçtir. Eleştirel arkadaş sadece eleştirmez, gerçek bir dost gibi araştırmacıya değer verir. Bizimle aynı düşüncelerde olan ve fikirlerimizi destekleyenleri sevdiğimiz gibi toplumun tüm üyelerine, bizi eleştirenler dâhil, değer vermemiz şarttır. Esasen “arkadaş” kelimesinin kökeni “sevmek” kelimesinde, “eleştiri” ise özenin/ilginin yargıdan önce geldiği eleştirel sanatta yatmaktadır. Sanattaki eleştiri de fikirlerin yeniden yansıtılması, ürün ve sürecin yeniden yorumlanması ve iyileştirilmesi ve sonucunda mükemmelliğe ulaşmak amacıyla yapılır. Bu bakımdan bireysel araştırma sürecinde eleştirel arkadaş tarafından yapılan eleştiriler de aynı işlevi görmektedir.

Bireysel araştırmaya katılan her iki taraf kendi üzerine düşen yükümlülükleri paylaşmalıdır. Bu süreçten sadece araştırmacı değil, eleştirel arkadaş da yararlanmakta ve gelişmektedir. Dolayısıyla güvenilir bir kişi olmasının yanı sıra, eleştirel arkadaşın sorumluluk sahibi olması da beklenir. Eleştirel arkadaşın sorumluluk sahibi olması araştırmacıya ve sürece sadık kalması, adanmış olması demektir. Araştırma süreci açısından çok zaman aldığından, eleştirel arkadaşın sistematik bir şekilde süreci gözlemlemesi, görüşmelere ve toplantılara katılması ve günlük tutması için zaman ayırması gerekir.

Eleştirel arkadaşlığın etkili olabilmesi için eleştirel arkadaşın aynı zamanda gerektiğinde iyi bir gözlemci olması, veri toplayabilmesi ve analiz yapabilme becerilerine sahip olması gerekir. Ayrıca aynı bir dedektifin ya da davadaki bir savcının bütün ayrıntılara dikkat ederek bilgi toplaması gibi, süreçle ilgili önemli gördüğü her türlü detayı fark edip, gerektiğinde geribildirimle araştırmacıya ulaştırması gerekmektedir. Bu da eleştirel arkadaşın araştırma için ciddi zaman ve emek harcaması anlamına gelmektedir. Bu kadar emek yoğun bir görevin zaman zaman yanlış anlaşılması da mümkündür. Bu duruma karşı Swaffield (2004) eleştirel arkadaşlığın sahte ve kırılğan bir arkadaşlık olarak düşünülmemesi gerektiğini, bu ilişkinin daha çok araştırma boyunca karşılıklı güven ve fayda temelinde sürdürülen bir arkadaşlık olarak düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Güven duymak ve karşdakine güven telkin etmek söylendiği kadar kolay bir iş değildir. Eleştirel arkadaşlıkta güven hissi oluşması için hem araştırmacının hem de eleştirel arkadaşın bu ilişkinin doğasının farkında olması, duyarlılıkla hareket etmesi ve mesnetsiz ve kanıtsız değerlendirme ve yargılamalarda bulunmaması gerekir. Bundan kaçınmak için eleştirel arkadaşın çok iyi bir dinleyici olması, yerinde ve doğru karşı savlar sunarak her türlü fikri açığa kavuşturmaya çalışması, netliği özendirilmesi beklenir. Bireysel araştırmalarda örtük bilgi iş birliği, etkileşim ve yansıtma yoluyla ortaya çıktığından, dinlemek temel zorunluluk olarak önemli bir rol oynar ve bundan

dolayı bireylerin açık, net ve güçlü bir sese sahip olmaları gerekir (Pinnegar ve Hamilton, 2009).

Bireysel araştırmalarda eleştirel arkadaşın dürüst olması beklenir. Dürüstlük, bireysel araştırma sürecinde eleştirel arkadaşta araştırmacıyı yargılamadan, değerlendirmeden, her türlü eleştiriyi yapma, fikirlerini açıkça söyleme yetkisini verir. Dürüstlük, güven temelinde oluşur ve araştırmada doğru bilgiye ulaşılmasını, olayların ve sürecin doğru şekilde yorumlanmasını sağlar. Böylece yaşanan deneyimler ve olaylar daha iyi yorumlanır. Bireysel araştırmalarda, değer yargıları sadece araştırmacının "talebi üzerine" sunulur (Costa ve Kallick, 1993, s.50). Değer yargıları kişisel ilkelere ve inançlara dayandığından eleştirel arkadaşlar bu tür hassas yargılamalardan kaçınmalıdır ve içinde buldukları kültürün ve çalıştıkları kurumun hassasiyetlerine dikkat ederek dönüt vermelidir.

Swaffield (2007), eleştirel arkadaşlığın yalnızca olumlu dönüt vererek destek olmak olarak algılanmaması gerektiğini, karşılıklı dürüstlük ve güven temelinde eleştirel arkadaşların yeri geldiğinde ortaya çıkan fikir ayrılıklarıyla yüzleşmesi, tartışması, alternatif öneri, iddia ve yorumlarda bulunmaları ve anlaşmazlıkları çözebilmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle, güven oluşturulduktan sonra araştırma süreci boyunca yapıcı eleştirilerde bulunulur ve bu sürekli teşvik edilir. Aslına bakılırsa eleştirmenler en iyi arkadaşlardır çünkü gerçek arkadaşlık eleştiri ve cesaretlendirmeyi gerektirir. Gerçek arkadaşlar amaçların gerçekleştirilmesi ve daha iyi bir yaşam sürdürülmesi için çabalar. O halde bu şartlar altında çalışacak eleştirel arkadaşlar ve özellikleri araştırma başlamadan önce göz önünde bulundurulmalıdır.

Şu bir gerçektir ki, araştırma sürecinde eleştirel arkadaş aslında arkadaştan öte bir dost görevini yerine getirir. Gerçek hayatta arkadaş, arkadaşlık sürecinde sadece "bakmakla" yetinir, oysa dost görmeyi becerendir. Gerçek arkadaş yürekten ve isteyerek tüm detaylara titizlikle dikkat eder. Bu bağlamda eleştirel arkadaşlık aslında dost kimliği taşıyan arkadaşlık sürecidir. Bizim kültürümüzde güzel bir söz bulunmaktadır; "Dost acı söyler". Çünkü gerçek bir arkadaş, karşısındaki alınabilecek olsa bile ona doğruları söyleyebilme cesaretini ve dürüstlüğü gösteren kimsedir. Söylediklerinin bazen acı bile olsa uzun vadede arkadaşının faydasına olacağını bilir. İşte eleştirel arkadaş tam da bu tanıma karşılık gelmektedir.

Block (1999, aktaran Swaffield, 2004) eleştirel arkadaşta bulunması gereken üç grup beceriden bahsetmektedir. Bunlar, teknik, danışmanlık ve çevreyle uyum becerileridir. Teknik beceri, belirli bir konu hakkında uzmanlık ve yeterliliği, danışmanlık becerisi süreç içinde tartışma ve uzlaşma becerilerini, çevreye uyum becerisi ise kişinin bireylerarası iletişim kurma becerisini içermektedir. Swaffield (2004) eleştirel arkadaşın odak alandaki işin uzmanı olması gerektiğini savunur. Nitekim eleştirel arkadaşın uzman olmaması naif, fakat muhtemelen güçlü ve düşündürücü sorular sormasına olanak tanır. Buradaki naiflik ve saflık bireyin dürüstlüğü ve doğruluğu ile ilgilidir. Gerçek bir arkadaş olarak eleştirel arkadaş bu süreçte rol yapmaz ve olduğu gibi

davranır çünkü gelişmiş danışmanlık ve kişilerarası iletişim becerilerine sahip olması beklenir.

Eleştirel arkadaşın güvenilir, sorumluluk sahibi ve dürüst olmasının yanı sıra bireysel araştırmada nitel veri toplama araçları işe koşulduğundan öğrenim ortamının bağlam bilgisine sahip olması da beklenir. Aynı zamanda eleştirel arkadaşın araştırma süreçleriyle ilgili bilgi sahibi olması gerekir (Costa ve Kallick, 1993). Bu nedenle araştırmacının hem eleştirel arkadaşın beklentilerini ortaya koyması hem de araştırma süreciyle ilgili bilgilendirme yapması önemlidir. Böylece karşılıklı bir fayda elde edilebilir. Eleştirel arkadaş ve araştırmacı arasında tek taraflı bir çıkar ilişkisi olmamalıdır. Bunun yanında bireysel araştırmada statü farklılıklarının doğurabileceği üstünlükler, tepeden bakma veya diğerini küçümseme gibi güç ve konumla ilgili etmenlerin farkında olunmalı, bu faktörlerden bağımsız olarak karşılıklı saygı ve güven temelinde herkesin fikrinin eşit derecede değer göreceği bir ortam önceden sağlanmalıdır. Benzer biçimde kişisel çıkarların araştırmanın güvenilirliğini tehlikeye atmasının önüne geçilmelidir. Bu nedenle, eleştirel arkadaşın dinleme, gözlem yapma, etkili soru sorabilme, tartışmaları yönetebilme gibi kişiler arası ve grup çalışması yeterliliklerine sahip olmasının yanında saygı, samimiyet, duyarlılık, düşüncelilik, sorumluluk, iyimserlik, empati kurma, sezme özelliklerine de sahip olmalıdır (Swaffield, 2002). Eleştirel arkadaşlık basit bir ilişki biçiminde görünse de aslında farklı becerileri ve nitelikleri gerektiren karmaşık bir süreçtir.

Eleştirel arkadaşın gerçeği ortaya çıkarmak için düşündürücü sorular soran meraklı bir kişi olması bir başka özelliğidir. Düşündürücü sorular örtük bilginin açığa çıkarılması ve keşfedilmesi amacıyla sorulur. Bu nedenle eleştirel arkadaşın merakı ve diyalog süreçlerinde yapıcı sorular sorabilme yeteneği yeni fikirlerin, anlayışların ve yorumların ortaya çıkmasını ve gerçekleştirilen uygulamaların yeniden anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Bireysel araştırma süreçlerindeki diyaloglar bilgi üretmenin ya da görünmeyen görünür kılınmasının bir tür bilimsel araştırma yöntemidir (Pinnegar ve Hamilton, 2009). Bu özelliği ile diyaloglar araştırmacıyı hafifçe sarsan, onu konfor alanının dışına taşıyan, gerçekleştirdiği uygulamaları farklı bir bakış açısıyla ve farklı bir mercekten inceleyip sorgulamasına teşvik eder nitelikte olmalıdır.

Bireysel araştırmadaki eleştirel arkadaş sorduğu sorularla araştırmanın başarılı olması için uğraşmakta ve bu nedenle araştırmacının en iyi dostu, "sağ kolu" olarak görülmektedir. Bu anlamda Schuck ve Russell'in (2005) belirttiği gibi, "Sağ el sol eli yıkadığında, her iki elde temizlenir" (Nijerya atasözü). Böylelikle bireysel araştırma sayesinde arkadaşlar arasındaki zıtlık ve direnç kaybolur. Bir başka ifadeyle, bireysel araştırmadaki eleştirel arkadaş araştırmacının en iyi dostu ve yardımcısı olması nedeniyle araştırmacıyı hem profesyonel bir biçimde hareket etmesi hem de gerçek bir dostun ilgi ve saygısı çerçevesinde yönlendiren bir rehberdir. Eleştirel arkadaşın yukarıda açıklanan ve örneklendirilen özellikleri aşağıda Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1’de görüldüğü üzere bir eleştirel arkadaşa bulunması gereken temel özellikler; güvenilirlik ve dürüstlük, yapıcı eleştiride bulunabilmek, mesleğine ve iş arkadaşlarına karşı sorumluluk sahibi olmak, bağlam bilgisine sahip olmak, iyi gözlem ve analiz yapabilmek, etkili dinleme becerilerine sahip olmak, detayları yakalayabilmek ve düşündürücü sorular sorabilmektir. Bu nedenle, doğası gereği iş birliğini gerektiren bireysel araştırma gerçekleştirmeyi planlayan araştırmacılar çalışmalarında kendilerine eleştirel arkadaş belirlerken bu özellikleri göz önünde bulundurmaları ve eleştirel arkadaşlarını bu doğrultuda seçmelidir. Bunlara dikkat edilmediği takdirde, daha açık bir ifadeyle sahte bir eleştirel arkadaşlık ve diyalog süreci istenilen sonuçları vermeyecek ve bu süreçten kazanımlar elde etmek çok zor hale gelecektir. Bireysel araştırma yürüten bir araştırmacının kendine karşı dürüst olması için arkadaşından öte bir eleştirel arkadaş seçmesi gerekir. Çünkü bireysel araştırma gerçeği ortaya çıkarmaya çalışan araştırmacının “ontolojik duruşu” ve bu süreçteki “dürüstlüğü” ile ilgilidir (Pinnegar ve Hamilton, 2009, s.5). Ayrıca bireysel araştırmalara ilgi duyan ve bireysel araştırmalar gerçekleştiren ya da gerçekleştirmeyi planlayan öğretmen ve öğretmen adaylarının da birer potansiyel eleştirel arkadaş olabileceği unutulmamalıdır. Dolayısıyla, bu kişilerin kendi öz-eleştirelilerini yapmaları, bu özelliklere ne kadar sahip olup olmadıklarını düşünmeleri ve kendilerini bu doğrultuda geliştirmeleri de bireysel araştırmaların etik ve ontolojik doğasının bir gereğidir.

Şekil 1. Eleştirel arkadaşın sahip olması gereken nitelikler

Tartışma

Sanılanın ya da isminin çağrıştırdığının aksine bireysel araştırma iş birliği gerektiren etkileşimli bir araştırma yöntemidir. Bu etkileşim genellikle araştırmacı ve eleştirel arkadaşlar arasında gerçekleştirilmektedir. Bireysel araştırma her ne kadar birey kavramından türese de aslında araştırma birey ve eleştirel arkadaş ile birey ve uygulaması arasında gerçekleşir (Pinnegar ve Hamilton, 2009). Bu nedenle bireysel araştırmada mevcut uygulamaları gözden geçirmek, yeniden anlamlandırmak ve eleştirmek için sürece eleştirel arkadaş dâhil etmek bir çeşit zorunluluktur (Loughran ve Northfield, 1996).

Bireysel araştırma sürecinde her fikir, her deneyim tartışılır, sorgulanır, kabul veya reddedilebilir. Fikirlerin ve deneyimlerin diyalog yoluyla eleştiriye tabi tutulması araştırmacıların örtük bilgilerini ortaya çıkarabilmesine olanak vermektedir. Araştırmacı ve eleştirel arkadaş arasında gerçekleşen diyalog bir öğrenme sürecidir ve ortaya çıkan her türlü fikri güçlendirir, destekler, dönüştürür ve nihayetinde bilgiye geçerlilik sağlar (Pinnegar ve Hamilton, 2009).

Bu çalışmada bireysel araştırmanın önemli bir özelliği olarak kabul edilen “eleştirel arkadaş” kavramı açığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Eleştirel arkadaşlık ilk bakışta kolay gibi görünse de aslında çok yönlü ve karmaşık bir arkadaşlık sürecidir. Bu süreç esnasında eleştirel arkadaş araştırmanın istenilen sonuçları vermesi adına araştırmacıyı destekler ve yapıcı eleştiride bulunur. Bu anlamda eleştirel arkadaş araştırmanın genel akışını belirleme gücüne sahiptir. Eleştirel arkadaşın sağladığı dönütler sayesinde araştırmacı uygulamalarına farklı açılarından bakabilmekte, onları daha iyi anlayabilmekte ve böylece bir değişim ve dönüşüm potansiyeline sahip olabilmektedir.

Bu potansiyel düşünüldüğünde, bireysel araştırma planlayan bir araştırmacının seçeceği eleştirel arkadaşın özelliklerini, niteliklerini ve becerilerini önceden dikkate alması tüm araştırma sürecini kolaylaştıracaktır. Eleştirel arkadaş ilk başta güvenilir bir arkadaş, sonrasında ise eleştirmendir. Dolayısıyla eleştirel arkadaşlık temelde bir arkadaşlık biçimidir. Araştırmaya dâhil olacak eleştirel arkadaşın açık sözlü, dürüst ve en önemlisi güvenilir biri olması gerekir. Bunun yanında eleştirel arkadaşın bazı becerilere de sahip olması araştırmanın başarılı geçmesinin güvencesidir. Eleştirel arkadaşın dikkatli dinleme, detayları fark edebilme, verileri inceleyebilme ve onları yorumlayabilme becerilerine sahip olması da araştırmacının en iyi sonuçları elde etmesini sağlayacaktır.

Eleştirel arkadaştan gelebilecek her türlü yorum aslında araştırmacının gelişimine ve dönüşümüne katkı sağlayıcı niteliktedir. Buradan hareketle, eleştirel arkadaşlığın doğasının farkında olmak, araştırmacıya ve eleştirel arkadaşına birbirlerine karşı açık

fikirli olma, cesur ve dürüst yorumlarda bulunma imknı verir. Bu da araştırmanın ana amacı olan değişim ve dönüşümü kolaylaştırır. Eleştirel arkadaşın ve araştırmacının sorumluluklarının farkında olması araştırma sürecini kolaylaştıracak ve dolayısıyla araştırmanın amacına ulaşmasını sağlayacaktır. Bu sorumlulukların başında eleştirel arkadaşın sürece olan özverisi ve bağlılığı gelmektedir. zveride bulunmak, zaman ayırıp araştırma sürecini sistematik bir Şekilde gözlemlemeyi, görüşmelere ve toplantılara katılmayı, günlük tutmayı ve tüm detayları dikkatlice incelemeyi gerektirir.

Eleştirme sanatı eğitimde çoğu zaman göz ardı edilir. Oysa ki iyi bir eleştirmen, edebiyat, tiyatro ve dansa başarıyı artırabilen ve sürdürebilen bir etkiye ve güce sahiptir. Eğitim alanındaki araştırmalara, eleştirel arkadaşları dâhil etmek, öz-değerlendirme becerisinin gelişmesini, yapıcı eleştirilere karşı açık fikirli olunmasını sağlar (Costa ve Kallick, 1993). Bireysel araştırma için doğru bir eleştirel arkadaşın belirlenmesi araştırmanın başarısını önceden belirlemek anlamına da gelir. Bu nedenle bireysel araştırma yolculuğuna çıkmadan önce amaçlarınızı, deseninizi ve ekibinizi etraflıca düşünmelisiniz. Bireysel araştırmanızın istenilen sonuçları verebilmesi ya da bir başka ifadeyle, sizin "kendiniz" hakkında yeni keşiflerde bulunmanız ve yeni anlayışlar geliştirebilmeniz için yukarıda açıklanan özelliklere sahip eleştirel arkadaşlara gereksiniminiz bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Alan, B. (2016). Öğretmen eğitiminde nitel bir araştırma yöntemi olarak bireysel araştırma. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 7-25.
- Barnes, D. (1998). Foreword: Looking forward: The concluding remarks at the Castle Conference. In Hamilton, L. M. (Ed.), *Reconceptualizing teaching practice: Self-study in teacher education*, (pp:ix-xiv). London: Falmer Press.
- Brandenburg, R. (2008). *Powerful pedagogy. Self-study of a teacher educator's practice*. Australia: Springer.
- Cardetti, F. A., & Orgnero, M. C. (2013). Improving teaching practice through interdisciplinary dialog. *Studying Teacher Education*, 9(3), 251-266.
- Coia, L., & Taylor, M. (2008). Co/autoethnography: Exploring our teaching selves collaboratively. In Tidwell, D.L., Heston, M.L., & Fitzgerald, L.M. (Eds.), *Research methods for the self-study of practice* (pp. 3-16). Australia: Springer.
- Costa, A. L., & Kallick, B. (1993). Through the lens of a critical friend. *Educational Leadership*, 51, 49-49.
- Dewey, J. (1933). *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: DC Heath.
- East, K., Fitzgerald, L.M., & Heston, M.L. (2009). Talking teaching and learning: Using dialogue in self-study. In Tidwell, D.L., Heston, M.L., & Fitzgerald, L.M. (Eds.), *Research methods for the self-study of practice* (pp. 55-72). Australia: Springer.
- Feldman, A. (2003). Validity and quality in self-study. *Educational Researcher*, 32(3), 26-28.
- Fuentealba, R., & Russell, T. (2016). Critical friends using self-study methods to challenge practicum assumptions and practices. In Garbet, D. & Owens, A (Eds.), *Enacting self-study as methodology for professional inquiry*, (pp. 227-233). *Self-Study of Teacher Education Practices (S-STEP)*.
- Gibbs, P. T. (2004). *Trusting in the university: The contribution of temporality and trust to a praxis of higher learning*. New York: Springer Science & Business Media.
- Gibbs, P., & Angelides, P. (2008). Understanding friendship between critical friends. *Improving Schools*, 11(3), 213-225.
- Graig, C.J. (2009). Trustworthiness in self-study research. In Lasonde, J.A., Galman, S. & Kosnik, C. (Eds.), *Self-study research methodologies for teacher educators*, (pp. 21-34). Rotterdam: Sense Publishers.
- Haigh, N. (2005). Everyday conversation as a context for professional learning and Development. *International Journal for Academic Development*, 10(1), 3-16.
- Hamilton, M. L., & Pinnegar, S. (1998). Preface. In Hamilton, L. M. (Ed.), *Reconceptualizing teaching practice: Self-study in teacher education*, (p: viii). London: Falmer Press.
- Hawley, T. S., & Hostetler, A. L. (2017). Self-study as an emergent methodology in career and technical education, adult education and technology: An invitation to inquiry. *International Journal of Adult Vocational Education and Technology (IJAVET)*, 8(2), 82-92.
- Kember, D., Ha, T. S., Lam, B. H., Lee, A., NG, S., Yan, L., & Yum, J. C. (1997). The diverse role of the critical friend in supporting educational action research projects. *Educational Action Research*, 5(3), 463-481.
- Kosnik, C., Beck, C., Freese, A. R., & Samaras, A. P. (Eds.). (2006). *Making a difference in teacher education through self-study: Studies of personal, professional and program renewal (Vol. 2)*. Dordrecht: Springer.

- LaBoskey, V. K. (2004). The methodology of self-study and its theoretical underpinnings. In *International handbook of self-study of teaching and teacher education practices* (pp. 817-869). Dordrecht: Springer.
- Loughran, J., & Northfield, J. (1998). A framework for the development of self-study practice. In Hamilton, L. M. (Ed.), *Reconceptualizing teaching practice: Self-study in teacher education*, (pp:7-18). London: Falmer Press.
- Loughran, J., & Northfield, J. (1996). *Opening the classroom door: Teacher, researcher, learner*. London: Routledge.
- Loughran, J., & Northfield, J. (1998). A framework for the development of self-study practice. In Hamilton, L. M. (Ed.), *Reconceptualizing teaching practice: Self-study in teacher education*, (pp:7-16). London: Falmer Press.
- Loughran, J. J. (2004). A history and context of self-study of teaching and teacher education practices. In *International handbook of self-study of teaching and teacher education practices* (pp. 7-39). Dordrecht: Springer.
- Mena, J., & Russell, T. (2017). Collaboration, multiple methods, trustworthiness: Issues arising from the 2014 international conference on self-study of teacher education practices. *Studying Teacher Education*, 13(1), 105-122.
- Mishler, E. (1990). Validation in inquiry-guided research: The role of exemplars in narrative studies. *Harvard Educational Review*, 60(4), 415-442.
- Pinnegar, S., & Hamilton, M. L. (2009). The self, the other, and practice in self-study of teaching and teacher education practices research. In *Self-study of practice as a genre of qualitative research*, (pp. 11-37). Springer, Dordrecht.
- Samaras, A. P., & Freese, A. R. (2006). *Self-study of teaching practices primer* (Vol. 12). New York: Peter Lang Primer.
- Samaras, A.P., & Freese, A. R. (2009). Looking back and looking forward. An historical overview of self-study school. In Lassonde A. C., Galman, S. & Kosnik, C (Eds.), *Self-study research methodologies for teacher educators*, (pp. 3-20). Rotterdam: Sense Publishers.
- Samaras, A. P. (2011). *Self-study teacher research: Improving your practice through collaborative inquiry*. Los Angeles: Sage.
- Schuck, S., & Russell, T. (2005). Self-study, critical friendship, and the complexities of teacher education. *Studying Teacher Education*, 1(2), 107-121.
- Schön, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the profession*. San Francisco. CA: Jossey-Bass.
- Swaffield, S. (2002, January). Contextualising the work of the critical friend. In 15th International Congress for School Effectiveness and Improvement (ICSEI), Copenhagen (pp. 3-6).
- Swaffield, S. (2004). Critical friends: Supporting leadership, improving learning. *Improving Schools*, 7(3), 267-278.
- Swaffield, S. (2007). Light touch critical friendship. *Improving Schools*, 10(3), 205-219.
- Vanassche, E., & Kelchtermans, G. (2015). The state of the art in self-study of teacher education practices: A systematic literature review. *Journal of Curriculum Studies*, 47(4), 508-528.
- Watling, R., Hopkins, D., Harris, A., & Beresford, J. (1998). Between the devil and the deep blue sea? Implications for school and LEA. In Luise Stoll & Kate Myers (Eds.), *No Quick fixes: Perspectives on Schools in Difficulty* (47-63). London: Falmer Press.

Yazarlar

Bülent ALAN, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretimi programında çalışmaktadır. Akademik ilgi alanları arasında öğretmen eğitimi, öğretmen yeterlilikleri, öğretmenlerin mesleki gelişimi ve bireysel araştırma metodolojisi bulunmaktadır.

Hanmyrat SARIYEV, Türkmenistan vatandaşı olup, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi programında doktora öğrencisidir. Akademik ilgi alanları arasında dijital okuryazarlık, eğitim teknolojileri, e-öğrenme, İngilizce öğretimi ve sahte haberler yer almaktadır.

Hatice Ferhan ODABAŞI, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri bölümünde öğretim üyesidir. Halen Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dekanı olarak görev yapmaktadır. Uluslararası ve ulusal dergilerde basılmış pek çok makalesi, bilimsel toplantılarda sunulmuş bildirileri, yayımlanmış kitapları ve kitap bölümleri bulunmaktadır. Uluslararası ve ulusal düzeydeki birçok projede yürütücü, araştırmacı ve danışman olarak görev alan ODABAŞI'nın ilgi alanları, teknoloji ve sosyal dönüşümler, İnternet, çocuk ve aile, özel eğitimde teknoloji kullanımı, yükseköğretim eğitimcilerinin mesleki gelişimidir.

İletişim

Dr. Bülent ALAN, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eskişehir, Türkiye.

balan@anadolu.edu.tr

Hanmyrat SARIYEV, Eskişehir, Türkiye.

hmurat1508@gmail.com

Prof. Dr. Hatice Ferhan ODABAŞI, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eskişehir, Türkiye

fodabasi@anadolu.edu.tr